

# TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE TÜRKİYE'DE NATO ŞÜPHECİLİĞİ\*

## NATO SKEPTICISM IN TURKEY IN THE HISTORICAL PROCESS

Araştırma Makalesi  
Research Paper

Sinem ÇELİK\*\*

### Öz:

Türkiye'nin NATO üyeliğine ilişkin tartışmalar, 1952'den günümüze kadar olan süreçte iç ve dış siyasette yaşanan siyasi gelişmelere bağlı olarak ülke gündemini sürekli bir biçimde meşgul etmiştir. Türkiye'nin NATO'ya dâhil olmasının ülkenin özellikle askeri ilerlemesine katkı sağlayıp sağlamadığı veya ülke için tam anlamıyla bir güvenlik şemsiyesi oluşturup oluşturmadığı devam eden bu tartışmaların konusu olmuştur. Nitekim NATO'nun süreç içerisinde Türkiye'ye yönelen bazı tehditler karşısında etkili bir varlık ortaya koyamamış olması örgüte yönelik olumsuz tavrı güçlendirmiştir. Bu durum kaçınılmaz olarak Türkiye tarafından NATO'ya şüpheyle yaklaşılmasını beraberinde getirmiştir. Bu çalışmada, Türkiye'nin NATO'ya üye olduğu tarihten günümüze kadar olan süreçte, ülkede NATO şüpheciliğinin güçlenmesine neden olarak gösterilebilecek bazı önemli gelişmelere değinilmiş, bunlar ışığında Türkiye ile NATO arasındaki ilişkilerin geleceğine ilişkin çeşitli çıkarım ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

**Anahtar Kelimeler:** NATO, NATO Şüpheciliği, Türkiye.

### Abstract:

Discussions on Turkey's membership NATO have constantly occupied the country's agenda depending on political developments in domestic and foreign affairs from 1952 to the present. Whether Turkey's inclusion in NATO has contributed to the country's military progress or whether it has created a complete security umbrella for the country has been the subject of ongoing debates. In fact, the inability of NATO, in the face of some threats against Turkey during the process, to have an effective presence has reinforced the negative attitude toward the organization. This situation inevitably led to Turkey's skepticism toward NATO. This study mentions some important developments that can be pointed out as the reason for the strengthening of NATO skepticism in the country from the time of Turkey's accession to NATO until today, and in the light of these, various conclusions and evaluations are made regarding the future of relations between Turkey and NATO.

**Keywords:** NATO, NATO Skepticism, Türkiye.

\* Makale Geliş Tarihi: 15.01.2023

Makale Kabul Tarihi: 07.03.2023

\*\* Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, sinem.tan@atauni.edu.tr, orcid.org/0000-0001-9072-7542.

## GİRİŞ

Nisan 1949'da 12 ülke tarafından imzalanan Washington Anlaşması ile kurulan NATO, Soğuk Savaş döneminin bir ürünü olarak belirmiştir. NATO'yu kuran devletler belli bir coğrafyada güvenliklerini tesis etmek amacıyla hareket etmiş, dolayısıyla NATO Soğuk Savaş dönemi boyunca bir askeri ittifak olarak varlığını sürdürmüştür. Soğuk Savaş döneminde NATO'nun temel stratejisi SSCB'yi çevrelemek olmuş ve yürütülen politikalar da bu çerçevede şekillenmiştir. Soğuk Savaş döneminin sona ermesinin ardından NATO da pek çok Soğuk Savaş öncesi dönemdeki yapılanmalar gibi değişim ve dönüşüm süreci içerisine girmiştir. Söz konusu yeni dönemde, özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından kurulan Sovyet ardılı ülkeler NATO'ya dâhil edilmiş ve örgüt bu genişleme süreçleriyle kıtasal güç formundan dünya gücü haline dönüşme amacına odaklanmıştır. Aynı zamanda uluslararası arenada farklılaşan tehdit algılamaları noktasında NATO, savunma taktiklerini güncellemekle kalmamış, küresel bir boyut kazanan tehditlere etkili ve hızlı bir yanıt verebilmek amacıyla küresel işbirlikleri geliştirme yoluna gitmiştir. Soğuk Savaş dönemi boyunca misyonu, üyelerini Sovyet yayılcılığı karşısında korumak olan NATO'nun Soğuk Savaş sonrası geleneksel misyonu değişime uğramıştır. Terörizm, siyasi istikrarsızlık, insani müdahale ve etnik çatışmalar gibi misyonlar NATO'nun geleneksel misyonunun yerini almıştır. NATO'nun geçirdiği bu evrim, doğrudan uluslararası güvenlik sorunları ve şartlarıyla ilgili olmuştur. Yıllar içerisinde değişime uğrayan stratejik konseptleri aracılığıyla oluşan yeni güvenlik ortamına ayak uyduran NATO, bu sayede Soğuk Savaş'ın ardından da varlığını koruyan bir örgüt olmayı başarmıştır.

Türkiye, kurulduğu andan itibaren NATO'ya dâhil olabilmek için istikrarlı bir çaba içerisine girmiştir. Sovyet yayılcılığının ortaya çıkardığı tehdit başta olmak üzere Türkiye'nin bu çabasının başka motivasyonları olduğunu da söylemek mümkündür. Her şeyden önce Türkiye NATO'ya dâhil olmayı Batı yanlısı dış politikasının bir gereği olarak görmüş ve II. Dünya Savaşı'nın bitişiyle birlikte yalnız kalma korkusu duymaya başlamıştır. Aynı zamanda Türkiye, Avrupa Konseyi'nin kurucu üyelerinden biri olması sebebiyle de NATO'ya dâhil edilmenin hakkı olduğunu iddia etmiştir. Başlangıçta ABD, Sovyet tehdidinden ötürü Türkiye'nin NATO bünyesine alınmasının ittifaka olumsuz yönde etki edeceğini düşünmüştür. Ancak çok geçmeden askeri stratejilerinde yaşanan değişikliğin bir sonucu olarak, ABD Türkiye'nin NATO üyeliği konusunda tutum değişikliğine gitmiştir. Değişen uluslararası ortam, Sovyetlerin yayılcı politikalarını genişleterek sürdürmesi ve Türkiye'nin Kore Savaşı'na asker göndermesi ABD'nin Türkiye'yi NATO'ya alma konusunda fikir değiştirmesine yol açan gelişmeler olmuştur. Türkiye, 18 Şubat 1952 tarihinde resmen NATO'ya dâhil edilmiştir. Türkiye'nin üyeliği Sovyet yayılcılığının yol açtığı tehdit ve tehlikeler karşısında bir set oluşturmuş olmasına rağmen, NATO'ya dâhil olmanın Türkiye için gerçek anlamda bir güvenlik şemsiyesi olup olmadığı ya da ülkenin özellikle askeri ve ekonomik ilerlemesine katkı sunup sunmadığı süregelen bir tartışmanın konusu olmuştur. Söz konusu tartışmalar NATO'ya özellikle bazı olay ve gelişmelerin ardından şüpheyile bakılmasını beraberinde getirmiştir.

Bu çalışmada söz konusu durum “NATO Şüphenciligi” ifadesiyle açıklanmaya çalışılmıştır. NATO şüphenciligi, çalışmada Türkiye’de tarihsel süreç içinde NATO’nun kurumsal anlamda mevcut yapısının değişmesi gerektiğini iddia edenler ve NATO’ya alternatifler belirlenerek ittifaktan ayrılmayı savunanlar bağlamında ele alınmıştır. Bu çalışma, tarihsel süreç içerisinde yaşanan olaylar özelinde Türkiye’de NATO ittifakına duyulan şüpheyi “NATO Şüphenciligi” kavramı üzerinden açıklamayı amaçlamaktadır. Çalışmada öncelikle NATO’nun ortaya çıkış ve kuruluş süreci ele alınmış, ardından Türkiye’nin NATO’ya dâhil olma motivasyonları ile üye oluşuna yol açan gelişmeler incelenmiştir. Son başlıkta ise, Türkiye’de “NATO Şüphenciligi” NATO’ya üye olunduğundan günümüze kadar yaşanan süreçte yaşanan bazı önemli olaylar bağlamında analiz edilmiştir.

## 1. BİR GÜVENLİK ŞEMSIYESİ OLARAK NATO

II. Dünya Savaşı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) “süper güç” olarak ortaya çıkmış ve savaş esnasında oluşan siyasi çatışma belirginleşerek bu iki devletin önderliğini yaptığı iki kutuplu dünya sistemi kurulmuştur (Doğan, 2005: 72). II. Dünya Savaşı’nı takiben uluslararası sistemi kendi talep ve tercihleri doğrultusunda şekillendirme amacı güden bu iki süper gücün mücadelesinin yansımalarından biri de NATO olmuştur. Soğuk Savaş döneminin bir ürünü olarak ortaya çıkan NATO, 4 Nisan 1949’da 12 ülke (ABD, İngiltere, Fransa, İtalya, Kanada, Norveç, Hollanda, Lüksemburg, Portekiz, Belçika, Danimarka ve İzlanda) tarafından imza edilen Washington Antlaşması ile kurulmuştur (Forster ve Wallace, 2001: 111). Antlaşmayı imzalayan ulus-devletlerin belirli bir coğrafi alanda güvenliklerini sağlama amacından hareketle kurulan NATO, kurucu antlaşmada demokrasi, ekonomik işbirliği ve hukukun üstünlüğü gibi başlıklara atıfta bulunulmasına rağmen Soğuk Savaş dönemi boyunca “askeri bir ittifak” olarak anılmıştır (Özlük ve Özlük, 2014: 210). Nitekim Soğuk Savaş dönemi boyunca NATO’nun temel stratejisinin SSCB’yi çevrelemek, diğer bir ifadeyle SSCB tarafından temsil edilen komünist sistemin yayılmasını engellemek olduğunu söylemek mümkündür (Gül, 2015: 252).

1949-1962 yılları arasında ABD’nin, SSCB’nin yayılmacı politikalarının önüne geçmek amacıyla geliştirdiği nükleer silahların topyekûn bir harekât dâhilinde kullanılması ihtimalini içeren “kütlevi karşılık” stratejisi, ayrıca NATO üyelerinin SSCB’nin önderlik ettiği Varşova Pakti ülkelerine (Romanya, Polonya, Macaristan, Doğu Almanya, Bulgaristan, Çekoslovakya ve Arnavutluk) karşı benimsediği strateji olmuştur (Kıbaroğlu, 2019: 35). 1962’de yaşanan Küba krizi esnasında nükleer bir savaş durumunun yalnızca teorik tartışmalarla sınırlı kalmayacağını kesin bir biçimde hissedilmesi ve SSCB’nin nükleer ve füze teknolojisindeki gelişimi, 1963-1969 yılları arasında “kütlevi karşılık” stratejisi yerine “esnek mukabele” stratejisi benimsenmesini beraberinde getirmiştir. Bu strateji, NATO’nun 1970’li yıllar boyunca takip ettiği temel strateji olmuştur. Ayrıca bu süreçte NATO’nun amaçları arasına “yumuşama (detente)” olgusu dâhil edilmiştir (Doğan, 2005: 101-102). 1970-1984 arası dönemde NATO, stratejisel anlamda herhangi bir değişime uğramamış,

örgütsel statüko korunmuştur. 1962 yılı akabinde benimsenen esnek mukabele stratejisi ve yumuşama politikası söz konusu dönemde varlığını sürdürmüştür (Doğan, 2005: 85).

1985-1999 yılları arası ise NATO'nun yeniden yapılanma dönemi olarak nitelendirilebilir. 1985 itibarıyla önemli sistemsel değişimler neticesinde örgütün araç ve hedeflerinde köklü değişiklikler yaşanmıştır. Bu yeniden yapılanma dönemini safhalara ayırmak mümkündür. Söz konusu safhalar; SSCB'nin çöküşü, NATO'nun yeni misyon arayışı, Doğu Avrupa ve Balkanlar'da ortaya çıkan yeni devletlerin NATO'ya alınma süreci, terörizm ve etnik çatışmalar, SSCB ardılı silahların (nükleer-konvansiyonel) kontrol altında tutulması, enerji kaynaklarının kontrol edilmesi ve dünya genelinde demokratik oluşumlara zarar veren olaylara müdahale yeteneği geliştirilmesi olarak sıralanabilir (Birsell, 2012: 112). NATO, kurulduğu günden Soğuk Savaş'ın bitişine kadar SSCB tehdidi karşısında Avrupa güvenliğini korumak, Soğuk Savaş sonrası dönemde ise ortaya çıkan yeni güvenlik sorunlarıyla (siyasi, ekonomik ve sosyal istikrarsızlık, terörizm, milliyetçi çatışmalar, kitle imha silahlarının yaygınlaşması vb.) mücadele etmek için dönemin uluslararası güvenlik algısının gerektirdiği şekilde, hem üyeler bakımından genişlemiş hem de güvenlik stratejileri noktasında gelişim göstermiştir (Aksu Ereker, 2019: 2).

SSCB'nin çöküşüyle Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve dolayısıyla komünist tehdidin tamamen ortadan kalkması, ilk etapta Batı coğrafyasında daha güvenli bir ortam oluştuğu algısı yaratmış, ancak meselenin böyle olmadığı ve tehdit algılamasının asimetrik bir konjonktüre doğru evrildiği kısa sürede anlaşılmıştır (Birsell, 2012: 110). Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle yeniden şekillenen uluslararası sistem dâhilinde ABD, tek kutup olarak ortaya çıkmış, yeni dünya düzeninde ulusal çıkarlarını maksimize etmek ve dolayısıyla hegemon gücünü sürdürmek amacıyla NATO'yu önemli dış politika araçlarından biri olarak değerlendirmiştir. NATO bünyesinde ittifak ilişkilerinin kuvvetlendirilmesi ABD'nin dış politika önceliklerinden biri haline gelmiştir. Buradan hareketle, ABD'nin NATO'nun genişleme ve dönüşüm politikalarının hem destekçisi hem de öncüsü olduğunu söylemek mümkündür (Purtaş, 2005: 8).

NATO'nun değişim ve dönüşüm sürecine girdiği yeni dönem, özellikle SSCB'nin dağılması sonrası kurulan Sovyet ardılı ülkelerin örgüte dâhil edilmesine imkân tanıyan genişleme süreçleriyle tanımlanmaktadır. 12 kurucu üyesi olan ve 1952'de Yunanistan ve Türkiye'yi, 1955'te Almanya'yı, 1982'de ise İspanya'yı bünyesine katan ittifak, SSCB'nin dağılmasını takiben 1999'da "Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'yı saflarına dâhil etmiştir. NATO'nun, en büyük genişleme dalgası ise "Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya, Slovenya'yı üye olarak kabul ettiği 2004 yılı genişlemesidir. Örgüt, 2009'da Arnavutluk ve Hırvatistan'ı 2017'de ise Karadağ'ı bünyesine almıştır. NATO'nun son genişlemesi ise Kuzey Makedonya'nın NATO'ya 2020'de dâhil olmasıyla gerçekleşmiştir. 1999'dan beri NATO'nun doğuya doğru genişlemesi ve daha fazla ülkeyi bünyesine dâhil ederek kıtasal güç formundan dünya gücü haline dönüşme çabası, NATO ile Rusya Federasyonu arasında en tartışmalı ve sorunlu konu başlıklarından biri olmuştur (Kireççi, 2022).

NATO’nun kıta Avrupası’ndaki söz konusu genişleme sürecinin yanı sıra, uluslararası arenada değişen tehdit algılamaları karşısında ittifak; hem savunma taktiklerinin mevcut duruma uygun şekilde dönüşümünü sağlamak, hem de küresel hale gelen tehdidin kaynaklarına aynı doğrultuda yanıt verebilmek amacıyla küresel işbirlikleri geliştirmeye çalışmıştır. Bu kapsamda, Soğuk Savaş yıllarında düşman olarak nitelendirilen Rusya ve Ukrayna ile anlaşmalar imzalanmış, başta Avrasya ülkeleri olmak üzere, Körfez bölgesi, Kuzey Afrika, Güney Pasifik ve Uzak Doğu’yu kapsayan geniş bir coğrafi alanda onlarca ülkenin katılımıyla “Barış için Ortaklık (BİO)”, “Akdeniz Diyalogu” ve “İstanbul İşbirliği Girişimi” gibi oluşumlar yaratılmıştır (Collins, 2011: 136; Kibaroglu, 2019: 37). NATO’nun 1990’lardan itibaren gerek örgüte yeni üye dâhil olmasıyla genişlemesi, gerekse tesis edilen ortaklıklar ve uluslararası alanda meydana gelen gelişmelerle birlikte sorumluluk alanını genişletmesi, akabinde örgüt misyonlarının değişmesini beraberinde getirmiştir (Aksu Ereker, 2019: 4).

NATO’nun Soğuk savaş boyunca geleneksel misyonu, Washington Antlaşması’nın 5. maddesinde belirtildiği üzere üyelerini Sovyet yayılcılığı ve olası saldırılar karşısında korumak olmuştur. Ancak Soğuk Savaş sonrasında insani krizlere müdahale başta olmak üzere terörizm, etnik çatışmalar, siyasi istikrarsızlık ve ekonomik kırılganlık gibi alan dışı misyonların örgütün geleneksel misyonunun yerini aldığını söylemek mümkündür (Oğuzlu, 2012: 11). Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO, sadece 11 Eylül saldırıları sonrası 5. madde kapsamında hareket ederek, Afganistan’a yapılan askeri müdahaleye destek olmuştur. Ayrıca aynı süreçte Balkanlardan Afrika ve Ortadoğu’ya uzanan askeri operasyonlar, NATO’nun faaliyet alanı olarak görülmeye başlanmıştır (Karaosmanoğlu, 2014: 21). En son Rusya-Ukrayna Savaşı ile birlikte NATO’nun farklı bir döneme girdiğini söylemek mümkündür. Rusya-Ukrayna Savaşı, Avrupa güvenliğinin hâlâ NATO’ya bağlı olduğunu teyit etmiş, AB ülkelerinin savunma kapasitesini artırmasının ve NATO ile uyumlu olacak bir savunma ve güvenlik mekanizması geliştirmesinin kilit öneme sahip olduğunun anlaşılmasına yol açmıştır. NATO’nun Rusya- Ukrayna savaşı ile kendini içinde bulduğu son durum, örgütün Soğuk Savaş sonrası dönemdeki genişlemesine ilişkin olarak George Kennan’ın 1998’deki “Herhâlde bu yeni bir Soğuk Savaş’ın başlangıcı. Ruslar kademeli şekilde oldukça olumsuz tepki verecek ve bu durum onların politikalarına etki edecek...” öngörüsünün ne denli yerinde olduğunu göstermiştir (Ünver Noi, 2022).

NATO’nun kurulduğu andan son döneme kadar geçirdiği evrimin direkt olarak uluslararası güvenlik koşullarıyla ilgili olması, örgüt için değişim ve dönüşümün süreklilik arz edeceğini öngörmek için yeterli bir durumdur (Aksu Ereker, 2019: 5). Belirli aralıklarla değiştirdiği stratejik konseptleri yoluyla kendini yeni güvenlik ortamına uyarlayan NATO, bu sayede Soğuk Savaş sonrası dönemde mevcudiyetini korumayı başarmış bir örgüttür (Ünver Noi, 2022). NATO’nun 73 yıllık geçmişinde çoğu zaman oluşan yeni koşullara uyum sağlamak ve ortaya çıkan tehditlerle etkili biçimde mücadele etme kabiliyeti geliştirmek özelliğini, ilerleyen dönemde de sergileyebilmesi için, öncelikli olarak müttefikler arasındaki ilişkilerde güven ortamının güçlü bir biçimde kurulması ve süreklilik taşıması gerekmektedir (Kibaroglu, 2019: 39).

## 2. TÜRKİYE'NİN NATO'YA DÂHİL EDİLME SÜRECİ

II. Dünya Savaşı'ndan sonra SSCB, etki alanını Orta ve Doğru Avrupa ülkelerine doğru hızla genişletmeye başlamış, bu durumun bir domino etkisi yaratacağını ve Türkiye'nin de buna karşı koyamayacağını düşünmüştür. Ancak SSCB'nin etki alanını Türkiye'yi de kapsar şekilde genişletme isteği, Türkiye açısından jeopolitik anlamda kabul edilebilir olmadığından Sovyet planı işe yaramamış, aksine Türkiye'nin dış politika önceliği değişerek SSCB'den uzaklaşma ve Batı dünyası ittifakına yönelme süreci başlamıştır (Çakır ve Chasnouski, 2020: 64). Türkiye'yi Batı dünyasına yaklaştıran en önemli adımlardan biri, II. Dünya Savaşı'nın sonucunun belli olması akabinde, bir anlamda durumu kurtarmak için Şubat 1945'te Almanya'ya savaş ilân etmesi ve hemen sonrasında Birleşmiş Milletler (BM) Antlaşmasını imzalaması olmuştur (Akkaya, 2012: 4). BM Antlaşmasının imzalanması akabinde Mart 1945'te SSCB, Türkiye'ye verdiği notada 1925 Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nın artık uzatılmayacağı bildirilmiş, antlaşmanın savaş sonunda oluşan yeni şartlara uygun bulunmadığını ve dolayısıyla antlaşmada birtakım değişikliklere gidilmesi gerektiğini belirtmiştir. Haziran 1945'te ise SSCB, Türkiye'ye yeni anlaşma için önerilerini bildirerek, Türkiye'den Kars ve Ardahan'ın ve Boğazlardan kara ve deniz üslerinin SSCB'ye verilmesini istemiş, ayrıca Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin kaldırılarak, Türkiye ile SSCB arasında yeni bir anlaşmanın imza edilmesini talep etmiştir (Tellal, 2009: 501-502). Söz konusu talepler Türkiye tarafından herhangi bir çekinceye yer vermeden reddedilmiş, ancak Sovyetlerin taleplerinden kolay kolay vazgeçmeyeceği de çok zaman geçmeden anlaşılmıştır (Akkaya, 2012: 4).

Türkiye, Sovyet yayılmacılığının kendisine yönelttiği söz konusu tehdit ve tehlikeler karşısında seçebileceği en iyi yolun, SSCB ile kıyaslandığında daha güçlü bir pozisyonda konumlanan ve Batı dünyasının yeni önderi rolünü üstlenen ABD'ye dayanmak olduğunun farkına varmıştır. ABD'nin II. Dünya Savaşı sonrası benimsediği yeni stratejisinin gereği olarak Türkiye'ye 1947 Truman Doktrini ve 1948 Marshall Planı çerçevesinde destek vermesi, Sovyet tehlikesi karşısında Türkiye'yi kendi haline bırakmayacağını en önemli göstergesi olmuştur (Armaoğlu, 2014: 467). Özellikle 1947'de ABD'nin Truman doktrini ile askeri yardım yaptığı süreçte Türkiye üzerinde hissedilen ağır Sovyet baskısı azalmaya başlamış olsa da, doktrin iki taraflı bir savunma anlaşması olmadığından Türkiye'nin güvenlik endişelerini giderme konusunda yetersiz kalmıştır (Ülman, 1967: 148-149). Türk hükümet yetkilileri, NATO'nun kurulduğu andan itibaren Türkiye'nin NATO'ya dâhil edilmesi için çalışmalarını istikrarlı bir biçimde sürdürmüştür. Sovyet yayılmacılığının yarattığı tehdit dışında Türkiye'nin NATO'ya üye olması için başka sebeplerinin de bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu sebepler kısaca şu şekilde sıralanabilir (Erkmen, 2020: 1030):

- Türkiye'nin NATO'ya üye olmayı Batı'ya dönük olarak yürütülen dış politikasının gereği olarak görmesi,
- 1945'teki SSCB taleplerinin (Boğazlardan üs ve toprak talebi) yarattığı olumsuz havanın hissedilmeye devam etmesi,

- Türkiye’nin 1949’ Avrupa Konseyi kurucu üyesi olması dolayısıyla NATO’ya dâhil olmayı kendisinin hakkı olduğunu düşünmesi,
- Savaş sürecinde savaş dışı kalma politikası yürüten Türkiye’nin savaşın bitişyle yalnız kalma korkusu duyması.

Türkiye’nin NATO’ya üye olmak için resmi başvuru yapması noktasında teşvik edici unsurun 1950 seçimleri olduğunu söylemek mümkündür. O dönemde muhalefet partisi olan Demokrat Parti (DP), Türkiye’nin NATO’ya dâhil olmasını gerek Batı ile ilişkilerin geliştirilmesi gerekse güvenlik açısından bir zorunluluk olarak görmüş, bu nedenle iktidarı Türkiye’yi “Demokratik Batılı Cephe”nin dışında bıraktığı gerekçesiyle eleştirmiştir (Sarıncı, 1988: 93). Söz konusu eleştirileri dikkate alan iktidardaki Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), hem güvenlik endişesi hem de iç politika kaygıları sebebiyle NATO’ya üye olmak için ilk resmi başvuruyu 11 Mayıs 1950’de yapmıştır. Sadece İtalya’nın desteklediği bu başvuru kabul görmemiştir (Sönmezoğlu, 2006: 45). 14 Mayıs 1950’de yapılan genel seçimi DP’nin kazanmasıyla iktidar değişikliği yaşanmış, ancak DP’nin dış politikaya bakışı değişmemiştir. Türkiye’nin NATO’ya dâhil olma mücadelesi DP’nin iktidara gelişiyle hız kazanmıştır (Bağcı, 2007: 14).

DP’nin NATO’ya üye olmak amacıyla çalışmalarına hız verdiği dönemde, beklenen fırsat hükümetin eline 25 Haziran 1950’de geçmiştir. Bu tarihte Kuzey Kore kuvvetlerinin Güney Kore’ye saldırmasıyla başlayan Kore Savaşı sonrası ABD’nin harekete geçmesi, DP tarafından NATO üyeliği için iyi bir fırsat olarak görülmüştür (Erkmen, 2020: 1032). Türk hükümeti, BM’den Güney Kore için gelen yardım talebini değerlendirmiş ve ABD’den sonra Güney Kore’ye asker gönderme kararı alan ikinci ülke olmuştur. 25 Temmuz 1950 tarihinde 4500 kişilik askeri birliğin Güney Kore’ye gönderilmesi, Türkiye’nin askeri yükümlülükleri üstlenmeye ve yerine getirmeye hazır olduğunu göstermek için uygun bir fırsat ortamı yaratmıştır (Karaosmanoğlu, 2011: 42). Türkiye, Kore’ye asker gönderme kararının hemen ardından 1 Ağustos 1950’de NATO’ya üyelik için ikinci resmi başvurusunu yapmıştır. Ancak bu başvuru da NATO Bakanlar Konseyi tarafından reddedilmiştir (Sönmezoğlu, 2006: 45).

Türkiye’nin ABD ile yakınlığı ve İngiltere ve Fransa ile olan ittifakı, Batılı devletlerin Türkiye’yi saflarında görmeleri için yeterli bir neden olarak görülmemiştir (Çakır ve Chasnouski, 2020: 66). Türkiye’nin NATO’ya dâhil edilmesi konusunda en çok itiraz eden ülkeler; İngiltere, Norveç, Danimarka, Belçika ve Hollanda olmuştur. SSCB’nin Ortadoğu üzerindeki amaçlarını kendisi için büyük bir tehlike ve tehdit olarak algılayan İngiltere, o dönemde Türkiye’nin NATO’ya alınmasına karşı en büyük itirazı yapan ülkedir. Ortadoğu’daki çıkarları çerçevesinde bölgeye yerleşmenin yolunu arayan İngiltere, oluşturmaya çalıştığı Ortadoğu savunma sistemine (Ortadoğu Komutanlığı) girmesi koşuluyla Türkiye’nin NATO’ya katılmasına destek vereceğini açıklamıştır. Türkiye’nin NATO üyeliğine itiraz eden diğer devletler ise, Sovyet tehdidiyle karşı karşıya kalan Türkiye’nin NATO’ya alınması halinde SSCB’nin sert bir reaksiyon göstermesi ihtimalinden çekinmiş, bu durumu da bir güvenlik sorunu olarak algılamışlardır (Bulut, 2008: 39).

ABD de başlangıçta Sovyet tehdidi dolayısıyla Türkiye'nin üye olmasının NATO'yu olumsuz yönde etkileyeceğine inanmıştır. Bu nedenle Türkiye'nin, NATO'ya katılması yerine Yunanistan'ın da içinde bulunduğu bir "Akdeniz Paktı" bünyesinde yer alması gerektiğini düşünmüştür. NATO'ya üye devletlerle, NATO dışında fakat ittifaka kendini yakın bulan ülkeler arasında kurulacak bu paktla, Doğu Akdeniz bölgesinin güvenliğini sağlamak amaçlanmıştır. Kurulması planlanan söz konusu paktın önceden İngiltere'nin planladığı "Ortadoğu Komutanlığı" ile oldukça benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür (Erkmen, 2020: 1033). 1951 yılına gelindiğinde ABD'nin askeri stratejilerinde değişikliğe gitmesinin bir sonucu olarak, Türkiye'nin NATO'ya alınması hususunda da tutum değişikliği yaşanmıştır. Türk askerinin Kore Savaşı sırasında sergilediği kahramanlıklar, değişen dünya şartları, SSCB'nin yayılcı politikalarını genişleterek sürdürmesi ve atom bombasına sahip olması ABD'nin Türkiye'yi NATO ittifakına dâhil etme hususunda fikir değişikliğine gitmesini beraberinde getirmiştir (Erkmen, 2020: 1044).

ABD 1951 itibariyle, Türkiye ve Yunanistan'ın tam üye olarak NATO'ya alınmalarının ABD'nin güvenlik endişelerinin karşılanması açısından önemli olduğu üzerinde durarak, bu doğrultuda bir karar alınmasını istemiştir. Bu noktada ABD, itirazlarına devam eden bazı ülkeleri de ikna etmeyi başarmıştır. Nihayetinde, 16-21 Eylül 1951'de NATO Bakanlar Konseyi'nin Ottawa'da gerçekleştirdiği toplantıda Türkiye ve Yunanistan'ın ittifaka katılmasına oybirliği ile karar verilmiştir. 18 Şubat 1952'de Türkiye NATO'ya resmen üye olmuştur (Sönmezoğlu, 2006: 47). Türkiye'nin NATO'ya dâhil olmak amacıyla gerçekleştirdiği tüm girişimler, başlangıçtan beri SSCB tarafından yakından takip edilmiş ve engellenmeye çalışılmıştır (Bulut, 2008: 43). Türkiye'nin NATO'ya üyeliği SSCB'nin yayılcı politikalarının yarattığı tehlike karşısında bir set oluşturmuş, üyeliğin ilk yıllarında NATO'ya üyelik Türk kamuoyunda ve basında önemli bir başarı olarak değerlendirilmiştir (Efe, 2019: 614). Ancak süreç içinde yaşanan gelişmeler akabinde NATO üyeliğinin ülkenin askeri ve ekonomik gelişmesine katkı sağlayıp sağlamadığı, Türkiye açısından bir güvenlik şemsiyesi oluşturup oluşturmadığı sürekli bir tartışma konusu olmuştur (Erkmen, 2020: 1044).

### 3. ÜYELİKTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE NATO ŞÜPHECİLİĞİ

Türkiye'nin NATO üyeliği eksenindeki tartışmalar, 1952 yılından günümüze kadar iç ve dış siyasetteki gelişmelere bağlı olarak ülke gündemini oldukça meşgul etmiştir (Doster, 2012: 32). Ancak bu tartışmalar, özellikle Soğuk Savaş döneminde daha çok iç siyaset odaklı olmuş ve Sovyet tehdidine karşı NATO üyeliğinin caydırıcılığının göz ardı edilmediği bir zeminde sürdürülmüştür. 1989-1991 döneminde SSCB'nin dağılması ile birlikte Türkiye'nin Batı ittifakına bağlanmasının ana nedeni olan Sovyetler Birliği'nden gelen güvenlik tehdidi fiilen sona ermiştir. Daha önce aslında kendisinden çok daha güçlü tek bir devlet tarafından üç yönden kuşatılmış olan Türkiye, şimdi hem askeri hem de ekonomik olarak kendisinden daha zayıf olan daha küçük komşularla çevrili hale gelmiştir. Türkiye'nin yakın coğrafyası başta olmak üzere küresel ölçekte son derece önemli değişimlerin yaşandığı bu yeni tabloda NATO'nun varlığı ve Türkiye'nin üyeliğine ilişkin tartışmalar da kaçınılmaz olarak yeni bir boyuta taşınmıştır (Hale, 2012: 135-136).



Soğuk Savaşın bitişini takiben ortaya çıkan tartışmaların ana teması, Türkiye'nin jeostratejik rolünün ve Batı ile olan temel kurumsal bağının baltalanma tehdidi ile karşı karşıya kalabileceği bir sürece girildiği şeklinde olmuştur. Pek çok Türk gözlemci, Batı'nın Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye gibi stratejik karakollara artık ihtiyaç duymayabileceğini savunmuştur. Batı basınında çıkan haberler ve analizlerde de bu öngörüğü destekler nitelikte görüşler ortaya konulmuştur. Buna göre Doğu Avrupa'nın siyasi haritasındaki değişimin Türkiye açısından aleyhte bir gelişme olarak ülkenin Batı'dan giderek artan bir izolasyon ile karşı karşıya kalmasına yol açabileceği savı ileri sürülmüştür (Sayari, 1992: 11). Gelinen noktadan Soğuk Savaş sonrası 30 yıllık sürece bakıldığında Türkiye'nin NATO'nun haricinde yeni güvenlik konseptleri bulması, geliştirmesi, dâhil olması gerektiği şeklindeki görüşü savunanlar (Sputniknews, 2017; NTV, 2022) ile diğer uçta Türkiye'nin Batı ile olan bağlantılarının her iki taraf için de önemini kaybetmeyeceğini öne sürenler (Duran, 2017) arasındaki tartışmanın sürdüğü görülmüştür. Bu noktada Türkiye'nin NATO ile ilişkisinde yönünün siyasi alanda hangi görüşün daha ağır bastığına bağlı olarak değişkenlik arz ettiğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte Türkiye'nin NATO lehine olan görüşlere paralel şekilde çıkarlarının Soğuk Savaş sonrası dönemde de NATO'da kalmayı gerektirdiği noktadaki politikasını devam ettirdiği görülmüştür. Ancak 1952'den bugüne Türkiye'nin kendisine yönelik bir saldırı karşısında ihtiyaç duyacağı NATO desteğinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği konusu cevabı merak edilen önemli bir soru olarak varlığını sürdürmüştür. Zira Türkiye, 70 yıllık süreçte NATO'nun işlevsel olup olmayacağını test edecek herhangi bir fiili durumla karşılaşmamıştır. Bu durum kaçınılmaz olarak “NATO şüpheliği” olarak ifade edebilecek ve NATO'nun kurumsal olarak eleştirisine odaklanan ayrılma ve alternatifler geliştirme yanlısı siyasi yaklaşımın önemini korumasını sağlamıştır. Kaldı ki Türkiye'nin özellikle son dönemde hem kurumsal anlamda NATO'nun kendisi ile hem de NATO'daki ortaklarıyla ikili ilişkilerinde yaşadığı sorunlar, ülkede NATO şüpheliğinin ciddi biçimde yükselişe geçmesini sağlamıştır.

Her ne kadar Türkiye’de de NATO şüpheliğini besleyen gelişmelerin son yıllarda daha yoğun bir hal almış olduğu gözlemlense de buna ilişkin örnekleri erken döneme kadar götürmek mümkündür. Bilindiği üzere ABD yönetimi 1957’de NATO ülkelerine füzeler göndermeyi teklif etmiş ve Türkiye, ABD ile ikili bir anlaşmayı 1959 yılında imzalayarak Jüpiter füzelerini almayı kabul etmiştir. Türkiye’deki NATO Savunma Kuvvetlerine Modern Silahların Tanıtılmasına İlişkin bu anlaşmanın Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından onaylanması ile birlikte Jüpiter füzelerinin Türkiye’ye konuşlandırılmasına yönelik süreç başlamıştır. Bu füzelerin konuşlandırılması işlemi 1961 yılında gerçekleştirilmiştir. Ancak hemen bir yıl sonra ABD, Sovyetler Birliği ile nükleer savaşın eşğine gelmesine yol açan “Küba Krizi”ni çözmek amacıyla Jüpiter füzelerini tek taraflı bir kararla Türkiye’den geri çekmiştir (Criss, 1997: 109-114). Dolayısıyla üyelik sonrası ilk ciddi sınamada NATO’nun lider ülkesi ABD tarafından Türkiye’nin güvenlik beklentilerini tamamen göz ardı eden bir yaklaşım ortaya konulduğu görülmüştür. Bu NATO’nun Sovyet tehdidini en yakından hisseden ülkelerden biri olan Türkiye’ye ihtiyaç duyduğu güvenlik

şemsiyesini sağlama noktasındaki inandırıcılığının ciddi biçimde sorgulamasına yol açan ilk önemli gelişme olarak görülebilir.

Türkiye’de NATO şüpheciliğinin önemli bir olgu halini almasında ise Kıbrıs sorunu ekseninde yaşanan gelişmeler son derece kritik bir rol oynamıştır. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’nin garantörlüğünde 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti’nde adadaki Rumlar ve Türkler arasındaki sorunlar, 1963-1964 Kıbrıs Krizi’nin başlangıcını oluşturmuştur. Türkiye, Kıbrıs’taki Türk halka yönelik Rum saldırılarının sonlandırılmasına ilişkin olarak öncelikle diğer garantör devletlerin çözüme katkı sunmalarını talep etmiştir. Üç devletin “müşterek müdahale gücü”nün adada konuşlanması, çatışmaların şiddetini azaltmakla birlikte sonlandırılması noktasında beklenen etkiyi gösterememiş ve 1964 yılına böyle bir atmosferde girilmiştir. Sorunun çözümüne yönelik İngiltere’nin teklifi ile gerçekleştirilen 1964 yılındaki Londra Konferansı’nda da Türkiye ve Yunanistan arasındaki derin görüş ayrılıkları nedeniyle ilerleme sağlanamamıştır. Bunun üzerine 10.000 kişilik NATO barış gücünün adaya gönderilmesi için İngiltere ve ABD tarafından getirilen teklif ise III. Makarios tarafından ret edilmesi nedeniyle hayata geçirilememiştir (Şener, 2013: 115-119).

Dolayısıyla zaman ilerledikçe ABD başta olmak üzere hiçbir aktörün adadaki şiddeti durduracak etkili ve uygulanabilir bir çözüm geliştiremediği/geliştiremediği açıkça görülmüştür. Bu durum karşısında Türkiye, Kıbrıs’taki Türklerin güvenliğini sağlayabilmek için adaya müdahale etmek dışında seçeneği kalmadığını muhataplarına net biçimde ifade etmiş ve bu yöndeki kararlılığını ortaya koymuştur. Bunun üzerine ABD başkanı Lyndon B. Johnson, Türkiye’yi müdahale kararından vazgeçirmek amacıyla Başbakan İsmet İnönü’ye hitaben bir mektup yazmıştır. 5 Haziran 1964 tarihli mektupta Johnson, müdahale dışında seçeneğin kalmadığı yönündeki Türk tezini ret ederek Türkiye’nin tek taraflı hareket etme hakkının henüz uygulanabilir olmadığı görüşünü ileri sürmüştür (Bölükbaşı, 1993: 516-517). Diplomatik teamüllere uymayan ve saygı sınırlarını aşan ifadeler içermesi bu mektubun Türkiye tarafından büyük bir aşağılanma kaynağı olarak görülmesine yol açmıştır. Mektup, şiddetli bir Amerikan karşıtlığı dalgasını başlatarak Türk iç siyaseti üzerinde çok önemli bir etki meydana getirmesi dolayısıyla Türkiye-ABD ilişkilerinde bir referans noktası haline gelmiştir (Adamson, 2001: 286). Ancak mektubun asıl sorunlu tarafı ise ABD başkanının NATO adına da konuşarak Türkiye’yi adeta tehdit eder bir tavır takınması olmuştur. Türkiye-ABD ilişkileri açısından önemli bir referans noktası olan bu mektupta şu ifadeler yer almıştır:

“Türkiye’nin Kıbrıs’a askeri müdahalesi, Sovyetler Birliği’nin doğrudan müdahalesine yol açabilir. Türkiye’nin, NATO müttefiklerinin tam rızası ve anlayışı olmadan Sovyet müdahalesiyle sonuçlanacak bir adım atması halinde NATO’daki müttefiklerinin Türkiye’yi Sovyetler Birliği’ne karşı korumakla yükümlü olup olmadıklarını değerlendirme şansları olmayacağını anlamanızı umarım” (LBJ Library, 2019).

Kıbrıs’a müdahale etme kararlılığına ilişkin net mesajlar veren Türkiye’nin en azından 1964 yılı itibariyle böyle bir eylemden vazgeçmesinde Johnson mektubunun ne ölçüde etkili

olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür (Adamson, 2001: 286). Bununla birlikte bu mektubun Türkiye’nin ulusal güvenlik yaklaşımının daha fazla sorgulanması üzerinde önemli rol oynadığını söylemek mümkündür. Aslında Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü, Nisan ayının ortasında (Johnson mektubundan yaklaşık bir buçuk ay önce) Time dergisine verdiği röportajda, Türkiye’nin ABD liderliğindeki NATO ile ilişkilerinin zaten karşılıklı güven esasına dayanmadığını açıkça ifade etmiştir. İnönü, müttefiklik ilişkisinin sürdürülmesi için tarafların aynı gayreti göstermediğini vurguladığı açıklamasında Türkiye’de NATO şüpheliğinin geldiği noktayı şu sözler ile özetlemiştir:

“Türkiye Batı ile ittifakını korumak için elinden geleni yaparken, müttefikleri Batı ittifakını yıkmak için düşmanlarla rekabet halindedir. Eğer müttefiklerimiz tavırlarını değiştirmezlerse Batı ittifakı bozulacak ve yeni koşullarda yeni bir dünya düzeni kurulacak ve Türkiye bu dünyada kendine yer bulacaktır” (Uslu, 2003: 185).

İnönü’nün bu yaklaşımı Türkiye’nin Jüpiter füzelerinin Türkiye’den çekilmesi sürecinden ve Kıbrıs sorunu eksenindeki gelişmelerden önemli dersler çıkardığına göstermektedir. Diğer bir ifadeyle Türkiye’nin güvenlik yaklaşımını NATO’suz planları da kapsayacak şekilde çok boyutlu hale getirme zorunluluğunu Johnson mektubundan bağımsız olarak kavradığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu mektubun Türkiye’nin güvenlik yaklaşımındaki paradigma değişimini zorlayıcı rolü ile öne çıktığını söylemek mümkündür. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Bülent Ecevit’in 1964’te Johnson mektubu sonrasında Kıbrıs sorunu bağlamında yaptığı aşağıdaki değerlendirmeleri buna işaret etmektedir:

“Tek boyutlu ulusal güvenlik yaklaşımımızın tüm olasılıkları kapsamadığını fark ettik. Türkiye’nin NATO üyeliğinin Türkiye’nin güvenliğine katkı sağlayıp sağlamadığını veya tehlikeleri artırıp artırmadığını tartışmaya başladık. Ayrıca NATO’nun güvenliğimize yönelik taahhütlerinin müttefiklerimizin fikirlerini değiştirmesi [ve taahhütlerinin arkasında durmamaları] halinde faydasız olacağını da fark ettik... Ne kadar yalnız olduğumuzu da fark ettik. [Uluslararası] izolasyon nedeniyle, davamızın haklı olduğuna [diğer devletleri ikna etmekte] çok büyük zorluklarla karşılaştık...” (Bölükbaşı, 1993: 506).

Soğuk savaş ortamında Türkiye’nin NATO’dan ayrılmasının çıkarları açısından isabetli bir adım olacağı yönündeki değerlendirmelerin ve buna ilişkin taleplerin daha ağırlıklı olarak sol kesimden geldiğini de belirtmek gerekmektedir. Muhalefetteki CHP’nin Türkiye’nin NATO üyeliğini incelemek üzere oluşturduğu özel bir komisyonun 1967 yılına ait raporu buna bir örnek olarak gösterilebilir. Raporda, NATO ve ABD nükleer üslerinin varlığının Türkiye’yi olası bir Sovyet saldırısının hedefi haline getirdiği, Türkiye’nin kendisini ilgilendirmeyen konularda savaşa sürüklenme olasılığının bulunduğu, NATO’nun bir saldırı durumunda Türkiye’yi koruyacağından şüphe duyulduğu, NATO’ya taahhüt edilen kuvvetlerin ve ABD’nin yardım anlaşması kapsamında sağlanan ekipmanın kullanımı üzerindeki kontrolünün Türkiye’nin hareket özgürlüğünü kısıtladığı, NATO’ya katılımın bir sonucu olarak SSCB ve Arap dünyası ile ilişkilerin şiddetlendiği gibi Atlantik İttifakı’nda kalmadan kaynaklı başlıca olumsuzluklar listelenmiştir (Türkmen, 2010: 338).

Türkiye’de NATO şüpheciliğinin, 1960’larda olduğu gibi 1970’lerde de büyük ölçüde iki NATO üyesi Türkiye ve Yunanistan arasında Kıbrıs sorunu ekseninde yaşanan gelişmelerden beslenmeye devam ettiği görülmektedir. Bilindiği üzere 15 Temmuz 1974’te Atina tarafından kontrol edilen Ulusal Muhafızların Kıbrıs’ta gerçekleştirdikleri darbe sonucunda Makarios devrilmiş ve yerine 1960’larda 27 Kıbrıs Türkünün katledildiği katliamlara karışan eski bir EOKA üyesi olan Nicos Sampson Cumhurbaşkanı olarak atanmıştır. Türkiye darbe ve sonrasındaki gelişmeleri Yunanların Kıbrıs’taki Türk toplumuna yönelik niyetleri açısından önemli bir tehdit olarak görmüştür. Türkiye, garantör ülke olmasından doğan hakları çerçevesinde ilki 20 Temmuz 1974’te ve ikincisi 14 Ağustos 1974’te olmak üzere iki askerî harekât gerçekleştirmiştir (Türkmen, 2005: 76-78,83).

İkinci harekât, 16 Ağustos 1974’te sona ermiş ve böylece adanın yüzde 34’üne karşılık gelen kuzeydeki topraklar, Kıbrıs Türklerinin kontrolüne geçmiştir. İkinci müdahale, 1975 ve 1978 yılları arasında Türkiye’ye karşı bir Amerikan silah ambargosuna yol açmıştır (Adamson, 2001: 297). Diğer yandan Türkiye’nin Kıbrıs harekâtının ardından Yunanistan, NATO’nun bu harekâta engel olmamasını protesto etmeye üzere örgütün askeri kanadından ayrıldığını açıklamıştır (Sönmezoğlu, 2006: 351). Aslında ABD başkanı Richard Nixon, Kıbrıs harekâtı öncesinde Türkiye’yi vazgeçirmeye yönelik 1964 yılında Başkan Johnson’un uyguladığı kadar ağır bir baskı uygulamamıştır (Camp, 1980: 50-51). Bu açıdan bakıldığında Türkiye’nin giriştiği ikinci harekâtın yanı sıra Yunanistan’ın NATO’nun silahlı kanadından çekilme kararının da ABD’de rahatsızlık oluşturarak Türkiye’ye yönelik silah ambargosu kararının alınmasında önemli etkide bulunduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla silah ambargosu kararının, ABD’nin NATO’daki iki müttefiki arasındaki sorunlarda taraf seçme zorunda kaldığında Yunanistan’ın yanında yer aldığı/alacağı kanaatini Türkiye açısından pekiştiren bir adım olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Türkiye, büyük ölçüde 1975-1978 ABD silah ambargosunun yarattığı atmosfer dolayısıyla 1970’lerin ortalarından itibaren yeni bir güvenlik yaklaşımı benimsemeye başlamıştır. Bülent Ecevit’in “yeni ulusal güvenlik konsepti” olarak ifade ettiği bu yaklaşıma göre, Türkiye’nin savunma sanayi alanında kendi kendine yeten bir ülke haline getirilmesi en öncelikli konudur. ABD ambargosuna yol açan 1974 Kıbrıs harekâtı sırasında Türkiye’nin başbakanı olarak görev yapan Bülent Ecevit, 1978 yılında yazdığı makalede Türkiye’nin yeni ulusal güvenlik konseptine geçme zorunluluğunu aşağıdaki şekilde açıklamıştır:

“Türkiye’nin yıllar boyunca NATO üyesi olarak askeri teçhizatı için neredeyse sadece tek bir kaynağa, yani ABD’ye bağımlı olması nedeniyle çok dezavantajlı bir konuma düştüğü aşikar hale gelmiştir...Yeni bir milli güvenlik anlayışı ve buna dayalı olarak yeni bir savunma politikası geliştirirken aklımızda tutmamız gereken unsurlardan biri savunma sistemimizin ve yapımızın bir yük değil, ekonomimize bir teşvik olması gerektiğidir. Bu nedenle savunmamız için ekonomimizin imkanlarına uygun ve verimliliğini artıracak sanayiler geliştirmeye çalışmalıyız...Yeni savunma sistemimiz ve yapımız, devam eden NATO üyeliğimizle uyumlu olmalıdır, ancak gelecekte NATO’ya katkımız kesinlikle NATO’nun Türkiye’nin güvenliğine katkısıyla orantılı olacaktır ve olmalıdır. Aynı zamanda gelecekte

NATO’ya yapacağımız katkının, bulunduğu bölgede Türkiye’yi kışkırtıcı hale getirerek ciddi bir risk oluşturmamasını da sağlamalıyız” (Ecevit, 1978: 203-208).

Bu bağlamda, Türkiye 1975 yılından başlayarak, bir yandan savunma sanayii alanında kendi kendine yetme amacına yönelik olarak ASELSAN (1975), ASPİLSAN (1981) ve HAVELSAN (1982) gibi savunma işletmelerini kurmaya odaklanmıştır (Demir, 2020: 24). Böylelikle ihtiyaç halinde güvenliğini sağlayabilmek için NATO şemsiyesine ya da silahlarına bağımlılık duymadan hareket edebilme kabiliyetini artırmaya çalışmıştır. Ancak diğer yandan özellikle ulusal çıkarlarını doğrudan ilgilendiren uluslararası konularda daha etkili bir şekilde söz sahibi olabilmek için NATO içerisinde kalma ve bu örgütteki konumunu güçlendirme politikasını sürdürmüştür. Türkiye’nin 1990’larda ve 2000’li yılların başlarında yaşanan olaylar (doğrudan NATO’yu ilgilendirmeyenler dâhil) karşısındaki tutumunun ve süreçlere katkısının bu yaklaşım çerçevesinde gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Türkiye’nin Birinci Körfez Savaşı’nda uluslararası koalisyona desteği buna örnek olarak verilebilir. Bilindiği üzere Türkiye, Körfez Savaşı’nda NATO işlevleri dâhilinde olmadığı halde uluslararası koalisyon güçlerinin Irak’a yönelik hava saldırılarında incirlik ve diğer hava üslerini kullanmalarına izin vermiştir. Böylece Batılı hükümetlere, Sovyet tehdidi sona ermiş olsa bile, Türkiye ile ittifakın hala gerekli olduğu mesajını gösterme fırsatı yakalanmıştır (Hale, 2012: 161,204). Benzer şekilde Türkiye, doğrudan NATO tarafından gerçekleştirilen Bosna Hersek, Kosova ve Afganistan müdahalelerindeki aktif rolü ile de NATO açısından önemli bir üye olduğunun anlaşılmasına uğraşmıştır. Dolayısıyla bu dönem, Türkiye’de NATO şüpheliğini artırıcı yönde etkide bulunabilecek gelişmelere (Körfez Savaşı sırasında Irak’ın kendisine yönelik saldırıya geçme riskine karşılık Türkiye’nin takviye talebine NATO’nun yavaş yanıt vermesi (Larrabee, 2008: 21; Molla, 2009: 37; Kibaroglu, 2017: 12) hariç) rastlanmayan bir dönem olarak değerlendirilebilir. Ancak 2003 yılından başlamak üzere ortaya çıkan yeni süreçler, kısa süreli Türkiye-NATO ilişkilerinde nispeten uyumlu sayılabilecek gidişatı olumsuz anlamda etkilemiştir.

2003’ten itibaren Türkiye’de NATO şüpheliğinin yeniden yükselişe geçmesine yol açan önemli gelişmeler arasında ABD’nin Irak işgali öncesi Türkiye’nin NATO’dan beklediği desteği görememesi yer almaktadır. Türkiye, halkını ve topraklarını, Irak’ın sahip olduğu iddia edilen Kitle İmha Silahlarına karşı korumak amacıyla İkinci Körfez Savaşı öncesinde her bir üye ülkenin üstlenmesi gereken olası önlemlere ilişkin istişarelerde bulunmak üzere NATO’nun 4. maddeyi işletmesini resmen talep etmiştir. Ancak talep edilen istişare toplantısı, Belçika, Almanya ve Fransa gibi bazı Avrupalı müttefiklerin olumsuz tavrı dolayısıyla gerçekleşmemiştir (Kibaroglu, 2017: 12). Bu durum Türkiye’nin herhangi bir tehdit ile karşılaştığında NATO’dan beklediği desteği görememe ve dolayısıyla başının çaresine bakmak zorunda kalma riskinin Soğuk Savaş dönemine benzer şekilde hâlâ çok yüksek olduğunu göstermiştir. Buna rağmen Türkiye’nin, geçmişte Yunanistan’ın yaptığı gibi NATO’nun askeri kanadından çekilme vb. herhangi bir tepki davranışında bulunmadığı görülmüştür. Aksine Türkiye, NATO talepleri kapsamında üstlendiği bazı sorumluluklar dolayısıyla önemli riskleri göze alma pahasına örgüte katkı sunmaya devam etmiştir.

Türkiye Kasım 2010'daki NATO Lizbon Zirvesi'nde, NATO Füze Savunma Sistemi'nin en önemli unsuru olan erken uyarı radar sisteminin ülkeye konuşlandırılmasına yönelik NATO talebini kabul etmiştir. NATO üyelerine yönelik belirli ülkelerden gelebilecek saldırılara karşı Türkiye'ye konuşlandırılmasına karar verilen bu radar sisteminden en fazla rahatsızlık duyan ülke İran olmuştur. Bu durum Türkiye'nin komşusu İran ile geliştirmeye çalıştığı olumlu ilişkileri sekteye uğratmıştır (Erdurmaz, 2017; Demirci, 2019). İran Savunma Bakanı Ahmad Vahidi, Ankara'nın herhangi bir ülkeye karşı olmadığını belirtmesine rağmen radar sistemi konusunda Türkiye'yi uyarmıştır. İran'ın Amerika ve Batı'nın varlığını İslam ülkeleri için sıkıntılı ve zararlı bir varlık olarak gördüğünü ifade eden Vahidi, "Batı, (Türkiye'deki) radar sisteminin İran füzelerine karşı koymak olduğunu iddia ediyor, ancak ulusal çıkarlarımıza karşı herhangi bir saldırıya müsamaha etmeyeceğimizi bilmeleri gerekiyor" demiştir. Her ne kadar resmî açıklamalarda radar sisteminin Avrupa dışından gelen füze tehditlerini tespit etmeye yardımcı olacağı belirtilmiş (Hafezi, 2011) olsa da İran tarafı asıl amacın İsrail'in İran'ın füze saldırılarından korunması olduğunu iddia etmiştir (Benari, 2011; Bekdil, 2014). Bu açıdan bakıldığında NATO üyesi olmayan bir ülke olarak İsrail ile nükleer güç olma yolundaki İran (BBC News, 2005) arasındaki muhtemel bir savaşta söz konusu radar sisteminin Türkiye'nin bilgisi ve onayı dışında İsrail lehine kullanılma durumunun Türkiye-İran ilişkileri açısından ciddi sonuçlar doğurma ihtimali bulunduğunu söylemek mümkündür. Ancak söz konusu iddiaların asılsız olduğu ve radar sisteminin yalnızca NATO üyesi ülkeleri korumaya yardımcı olacağı kabulünün reel politığe daha uygun düştüğünü de belirtmek gerekmektedir. Bununla birlikte radar sisteminin Türkiye'ye konuşlandırılmasının İsrail konusundan bağımsız şekilde Türkiye'yi bölgesinde (özellikle de İran açısından) daha fazla kışkırtıcı hale getirdiği görülmüştür.

Türkiye'nin 2010 yılında BM Güvenlik Konseyi'nde İran'a yönelik önerilen yaptırımlara ilişkin gerçekleştirilen oylamada "hayır" oyu kullanması Batı tarafından eksen kaymasının açık işaretleri olarak yorumlanmıştır. Bulduğu bölgesel bağlam ve Batı ittifakıyla olan organik bağlarının doğası göz önüne alındığında, "hayır" oyunun orta vadede Türkiye'nin kendisini İran ve Batı arasında giderek daha fazla sıkışmış halde bulabileceği ve dolayısıyla birtakım maliyetleri olabileceği değerlendirmeleri yapılmıştır (Öniş, 2011: 61). Bu perspektiften bakıldığında Türkiye'nin NATO erken uyarı radar sistemine yönelik onay ile eksen kayması eleştirilerini azaltma noktasında etkili bir adım attığı söylenebilir. Ancak bu adım, Türkiye açısından Batı ile İran arasındaki sıkışmanın önemli bir maliyeti olarak bölgesinde karşı karşıya bulunduğu riskleri artırmak gibi bir sonuç doğurmuştur. Her ne kadar takip eden birkaç yıl için NATO'nun Türkiye'nin üstlendiği riskleri önemseydiğine ve bunları azaltma arzusunda olduğuna dair bir atmosfer oluştuysa da bunun kalıcı olması sağlanamamıştır.

Bilindiği gibi 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş bu ülke ile yaklaşık 900 kilometre sınıra sahip Türkiye açısından bazı güvenlik riskleri ortaya çıkmasına yol açmıştır. Türkiye'nin talep etmesi üzerine NATO, 4 Aralık 2012'de Türkiye'nin nüfusunu ve topraklarını Suriye sınırının ötesinden gelen füzelerin oluşturduğu tehditlere karşı savunmak için Türkiye'nin hava savunma yeteneklerini artırmaya karar vermiştir. Böylelikle NATO göre-

vi kapsamında Almanya, Hollanda ve ABD’den olmak üzere altı Patriot bataryası 2013’te Türkiye’ye konuşlandırılmıştır (NATO, 2016). 2015 yılına gelindiğinde İlk olarak Hollanda 2 yıllık görev süresinin ardından Adana’daki Patriot misyonunu 26 Ocak’ta İspanya’ya devretmiştir. Bununla birlikte Almanya Suriye’den Türkiye topraklarına balistik füze atılma ihtimalinin azalmasını gerekçe göstererek süreyi uzatmamış ve Patriotları geri çekmiştir. Benzer şekilde ABD’de Patriot bataryaları ve füze savunma kuvvetinin görev süresinin uzatılmayacağını ve bataryaların kritik modernizasyon güncellemeleri için tekrar ABD’ye konuşlandırılacağını duyurmuştur (Sloat, 2018: 15).

NATO’daki iki müttefikinin Patriotları çekme kararları, Türkiye için Suriye’den kaynaklı tehditlerin azaldığına dair çok fazla işaretin olmadığı bir dönemde gelmiştir. Aksine bu kararlar 30 Eylül 2015’te resmi olarak Suriye iç savaşına dâhil olan Rusya’ya ait savaş uçaklarının Türkiye’nin Suriye sınırını ihlal etmesi ile başlayan gerginliğin bir Rus uçağının Türk jetleri tarafından düşürülmesi ile zirveye çıktığı bir sürece denk gelmiştir (Petkova, 2020). Aslında Türkiye, Rusya’nın bölgedeki eylemleriyle ilgili endişeleri dolayısıyla her fırsatta NATO müttefiklerini Suriye sınırı boyunca füze savunmasını sürdürmeye çağırmıştır. Ancak ne bu çağrı ne de 1950’li yıllardan beri ilk defa doğrudan bir Rus uçağının bir NATO üyesi ülke tarafından düşürülmesi gibi kritik bir gelişme ABD ve Almanya’nın Türkiye’den Patriotlarını geri çekme yönündeki kararlarını etkileyebilmiştir (Emmott vd., 2015).

NATO’daki iki önemli müttefikinin Türkiye’ye yönelik tavrı böyleyken NATO Genel Sekreter Jens Stoltenberg’in uçak krizinin ardından söylediği, “Türkiye ile dayanışma içindeyiz ve NATO müttefikimizin toprak bütünlüğünü destekliyoruz” (BBC News, 2015) şeklindeki cümlesinin inandırıcılıktan yoksun bir beyan olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca NATO tarafından Uçak krizi öncesinde de benzer açıklamalar (Emmott vd., 2015) yapılmış olmasına karşın bunun Rusya’yı caydırıcı yönde bir etki göstermediği de anlaşılmıştır. Diğer bir ifadeyle NATO, Türkiye ile Rusya arasında çatışma riskinin yükseldiği bir süreçte ne Rusya’yı caydırabilen ne de Türkiye’yi destek göreceğine ikna edebilen bir varlık ortaya koyabilmiştir. Bunun yanı sıra başta ABD olmak üzere bazı NATO üyesi ülkeler, özellikle 2015’ten itibaren Türkiye’nin tüm itirazlarını duymazdan gelen bir yaklaşım benimseyerek Suriye’nin kuzeyindeki PKK uzantılı YPG ile ilişkilerini ileri boyutlara taşımıştır (Stewart, 2017). Bu ülkeler, YPG ile geliştirdikleri sorunlu ilişkiyi meşru gösterebilmek amacıyla bu terör örgütünü dünyaya Suriye’deki IŞİD varlığı ile mücadelede ihtiyaç duyulan bir ortak olarak takdim etmiştir. Böylelikle bu terör örgütünü takviye etmeye yönelik silah vb. tüm desteklemelerini kabul edilebilir kılmaya çalışmışlardır. Bu dönemde Türkiye, YPG’nin güçlendirilmesinin PKK’yı güçlendirmek anlamına geldiği şeklindeki itirazlarını NATO’daki müttefiklerine kabul ettirmeye çabalamış (Butler ve Dolan, 2016) ancak büyük ölçüde sonuç elde edememiştir. Buna karşılık olarak Türkiye, bir taraftan Suriye’nin kuzeyinde YPG kullanılarak oluşturulmaya çalışılan fiili durumu askeri operasyonlar (Fırat Kalkanı Harekâtı-Zeytin Dalı Harekâtı-Barış Pınarı Harekâtı) yoluyla önlemeye çalışarak diğer taraftan Astana sürecinde etkili bir rol üstlenerek Suriye krizinde daha fazla söz sahibi olmaya gayret etmiştir.

Ayrıca Türkiye, NATO'daki müttefiklerinin füze savunma sistemi taleplerine olumlu karşılık vermemesi dolayısıyla 2017 yılında S-400 füze savunma sistemlerini almaya yönelik olarak Rusya ile bir anlaşma da imzalamıştır. ABD ve diğer NATO müttefiklerinin tüm uyarılarına rağmen Türkiye 2019 yılında Rusya'dan ilk dört füze bataryasını teslim almıştır (Macias, 2020). Bunun üzerine ABD ilk tepki olarak Türkiye'yi F-35 programından çıkarmış ve ilave yaptırımlar uygulama tehdidinde bulunmuştur. Nitekim 2021 yılında ABD, Hasımlarına Yaptırımlar Yoluyla Karşılık Verme Yasası (CAATSA) kapsamında Türkiye'nin Savunma Sanayii Başkanlığı (SSB)'na ve Savunma Sanayii Başkanı'nın da aralarında olduğu dört kurum yetkilisine Rusya ile ilişkileri nedeniyle yaptırımlar uygulamaya başlamıştır (Bakir, 2021). Bu dönemde Türkiye'nin NATO'daki müttefikleri tarafından Suriye'nin Kuzeyine yönelik operasyonları ve S-400 alımı konusunda sert şekilde eleştirildiği ve özellikle ABD kamuoyunda NATO'dan çıkarılmasına yönelik tartışmaların yürütüldüğü de görülmüştür (Sari, 2019). Türkiye ise başta ABD olmak üzere NATO'daki birçok ülkenin kendisine yönelik müttefiklik ilişkisi ile bağdaşmayan tutumlarını doğru biçimde okumuştur. Bu kapsamda ABD'nin 1975-1978 silah ambargosunun tetiklediği milli savunma hamlesini başarıya ulaştırarak savunma alanında kendi kendine yeten ülke olmaya yönelik gayretlerini artırmıştır.

Özellikle 2016 yılından itibaren Türk savunma sanayi sektörü yurt dışı pazarlarda artan oranlarda varlık göstermeye başlamıştır. Aynı zamanda Türk savunma sanayi sektörünün kendi kendine yeterliliğinin de ötesinde askeri işbirliği açısından önemli bir unsur hâline geldiği de görülmektedir. Son dönemlerde askeri alanda karşılaştığı yaptırımlar sonucunda kendi savunma sistemlerini geliştirmeye odaklanan ve bu amaca yönelik olarak savunma alanında ciddi yatırımlar gerçekleştiren Türkiye'nin yerli üretimi ile savunma sanayii sektöründe önemli bir konumda bulunduğu ifade edilebilir (Kınık ve Çelik, 2022: 37-38). Sektörün en iyilerinden biri olarak kabul edilen Baykar Savunma ürünü Bayraktar TB2 İnsansız Hava Aracı (İHA) Sistemi Türkiye'nin savunma sanayii alanındaki önemli atılımlarından biridir. Bayraktar TB2'ler için Aralık 2022 tarihinde Arnavutluk ve Kosova ile de imzalanan antlaşmayla birlikte 27 ülkeyle ihracat sözleşmesi imzalandığı bildirilmiştir (Aydoğan, 2022; Petrushevska, 2022). İhracat sözleşmesi gerçekleştirilen ülkeler arasında Polonya'nın, Türkiye'den SİHA (Silahlı İnsansız Hava Aracı) satın alan ilk NATO ve AB üyesi olması önem taşımaktadır (Baykartech, 2022).

2002 sonrası Türk Savunma Sanayine dair bazı istatistiksel verilere bakıldığında ise Türk savunma ve havacılık ihracatının 2002 yılında 248 milyon dolar iken, 2021 yılında 3,2 milyar dolara ulaşarak ihracat rekoru kırdığı görülmektedir. Aynı zamanda 2002 yılında sadece 66 savunma projesi yaklaşık olarak %80 dışa bağımlılık oranı ile yürütülürken; 2021 yılı itibarıyla %65'in üzerinde bir yerlilik oranı ile proje sayısı 793'e ulaşmıştır. Neredeyse 350 yeni proje 2015-2020 yılları arasında hayata geçirilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayi Başkanlığı, 2022). Kendi ihtiyaçlarını büyük ölçüde yerli teknoloji üretimi ile karşılamayı başaran Türkiye'nin savunma sanayi alanında gösterdiği gelişim askeri teknoloji açısından daha bağımsız şekilde hareket etmesine olanak tanımaktadır. Türkiye'nin özellikle Kafkasya, Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Karadeniz Havzası'nda oyun değiştirici bir



aktör olma konumuna yükselmesinde savunma sanayi alanında gösterdiği gelişim ve ilerlemenin en belirleyici unsurlar arasında yer aldığı söylenebilir. Özellikle Türkiye’nin yakın coğrafyasında yaşanan çatışmalarda (II. Dağlık Karabağ Savaşı, Rusya- Ukrayna Savaşı vb.) Türk yapımı İHA/SİHA’ların operasyonel olarak kullanılması, Türkiye’ye sert gücünü yansıtma motivasyonu açısından önemli bir platform sağlamıştır. Milli savunma sanayi kapasitesi aracılığıyla manevra alanı genişleyen Türkiye, bulunduğu bölge itibariyle etkinliğini ve caydırıcılığını ortaya koyma olanağına da sahip olmuştur.

Böylelikle Türkiye, savunma sanayii alanında ulaştığı kapasitenin bölgesinde daha etkin bir güç olmasına olanak tanınmasının verdiği özgüvenle NATO ile ilişkilerini yeni bir düzleme taşımıştır. Bu yeni düzlem, Türkiye’nin bazı gelişmeler karşısında NATO’dan farklı bir tutum içerisinde olabildiği ve örgütten bağımsız şekilde politikalar belirleyebildiği bir ilişki biçimini ifade etmektedir. Örneğin Türkiye, Rusya-Ukrayna savaşı bağlamında ortaya koyduğu stratejik tutum ile NATO’daki müttefiklerinin aksine Rusya ile ilişkilerini bozmadan süreci yönetebilmeyi başarmıştır. Elbette Türkiye açısından NATO üyesi bir ülke olarak ulusal çıkarlarını korumak ve aynı zamanda Rusya ile diyalog zeminini sağlam tutmak kolay olmamıştır. Bu durum, bölgesindeki krizler karşısında geçmiş yıllara kıyasla daha aktif rol oynayabilen Türkiye açısından NATO üyeliğinin bu ülkenin manevra alanını daraltıcı etkisinin gündeme gelmesine yol açmıştır. Bu noktada, Türkiye ile NATO arasındaki ilişkide karşılıklı bağımlılık dengesinin Türkiye lehine olacak şekilde değiştiği inancının iç kamuoyunda güç kazandığı görülmüştür. Dolayısıyla uzun yıllardır NATO şüphenciliklerinin önemli bir olgu olarak varlığını sürdürdüğü Türkiye’nin bir gün örgütten ayrılma kararı vermesi gerektiğinde daha az tereddüt edeceği algısının hâkim olmaya başladığını söylemek mümkündür.

## SONUÇ

Türkiye’de NATO şüphenciligi, tarihsel süreç içerisinde ittifaktan ayrılma boyutu da dâhil olmak üzere aktif olarak tartışılan bir konu olmuştur. Ancak söz konusu tartışmalar, Soğuk Savaş dönemi boyunca iç siyaset temelinde şekillenmiş ve SSCB tehdidi karşısında NATO’ya üye olmanın sağladığı caydırıcılık avantajının göz ardı edilmediği bir zeminde sürdürülmüştür. Soğuk Savaş’ın bitişini takiben SSCB’den gelen güvenlik tehdidinin fiilen sona ermesiyle başta Türkiye’nin yakın coğrafyası olmak üzere küresel çapta oldukça önemli değişiklikler yaşanmıştır. Soğuk Savaş boyunca Türkiye, iki süper güçten biri olan tek bir devlet tarafından üç yönden kuşatılmışken, yeni tabloda kendisinden askeri ve ekonomik anlamda zayıf olarak görebileceği küçük komşu devletlerle çevrili hale gelmiştir. SSCB’nin dağılmasıyla birlikte ortaya çıkan bu yeni ortamda, NATO’nun varlığı ve Türkiye’nin NATO üyeliğine yönelik tartışmalar boyut değiştirmiştir. Soğuk Savaş sonrası yaşanan tartışmalar, Türkiye’nin Batı ile olan kurumsal bağının ve sahip olduğu jeo-stratejik rolün baltalanma tehdidi ile karşılaşacağı bir döneme girdiği noktasında yoğunlaşmıştır.

Soğuk Savaş’ın bitişinden günümüze kadar olan süreçte Türkiye’nin NATO’nun dışında yeni güvenlik konseptleri bulması, geliştirmesi ve bu alternatif oluşumlara dâhil olması gerektiğini öne sürenler ile Batı ile olan ilişki ve bağlantıları sürdürmenin her iki tarafın da yararına

olacağını savunanlar arasındaki tartışmalar güncelliğini korumuştur. Ancak her iki görüşü savunanlar için de Türkiye'ye yönelik herhangi bir saldırı karşısında NATO'nun destek verip vermeyeceği sorusu, cevabı merak edilen sorular arasında yer almaktadır. Nitekim Türkiye, NATO'ya üye olduğu günden bugüne NATO'nun sahip olduğu amaç doğrultusunda işlevselliğini test edecek bir fiili durumla karşı karşıya kalmamıştır. Dolayısıyla söz konusu durum NATO'nun kurumsal anlamda eleştirisine odaklanan ayrılma ve alternatif geliştirme yanlısı yaklaşım olarak açıklanabilecek NATO şüpheliğinin önemini korumasını beraberinde getirmiştir.

Özellikle son dönemde Türkiye'nin gerek NATO ittifakının kendisiyle gerekse de NATO bünyesindeki diğer ortaklarıyla olan ilişkilerinde yaşadığı sorunlar, ülke genelinde NATO şüpheliğinin büyük oranda yükselişe geçmesine yol açmıştır. Soğuk Savaş döneminde yaşanan birçok olay ve gelişme dolayısıyla NATO'ya şüpheyle yaklaşılmasına rağmen, Sovyet tehdidinin varlığı ve dolayısıyla Batı ittifakı ile olan zaruri bağlantının NATO'da kalmayı gerekli kıldığına ilişkin motivasyon, NATO şüpheliğinin belli sınırlar içinde kalmasını beraberinde getirmiştir. Ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'ya bakış daha farklı bir boyut kazanmaya başlamıştır. Özellikle 2010 yılından itibaren Türk savunma sanayisinde yaşanan gelişim, ihtiyaçlarını büyük oranda yerli teknolojisi aracılığıyla karşılamaya başlayan Türkiye'nin askeri teknoloji bağlamında daha bağımsız olarak hareket etmesine imkân tanımıştır. Türkiye'nin bölgesinde oyun değiştirici bir aktör olarak yer almasında savunma sanayi alanında yaşanan gelişmenin önemi oldukça büyüktür.

Yerli ve milli savunma sanayi kapasitesi aracılığıyla özellikle Ortadoğu, Kuzey Afrika, Kafkasya ve Karadeniz Havzası'nda manevra alanı genişleyen Türkiye, jeo-stratejik konumu itibariyle caydırıcılığını ortaya koyma imkânı yakalamıştır. Türk savunma sanayisinde ulaşılan kapasitenin bölgesinde yaşanan gelişmelerde oyun değiştirici aktör olmasına imkân sunmasının verdiği özgüvenle Türkiye, NATO ile olan ilişkilerini yeni bir boyuta taşımıştır. Bu yeni boyut, NATO şüpheliğinin daha belirgin olarak ortaya çıktığı, Türkiye'nin şartlar öne sürebilen bir ülke konumuna evrildiği ve NATO'dan farklı bir tutum içerisinde politikalar belirleyebildiği bir ilişki biçimi olarak ifade edilebilir. Söz konusu yeni ortam göz önüne alındığında, uzun yıllar boyunca NATO şüpheliğinin farklı tonlarda önemli bir yaklaşım olarak varlığını sürdürdüğü Türkiye'nin küresel ya da bölgesel konjonktürde yaşanan gelişmelere bağlı olarak ilerleyen dönemlerde ittifaktan ayrılma kararı alması gerektiğinde eskiye nazaran daha az tereddüt yaşayacağı algısının oluşmaya başladığını söylemek mümkündür.

#### ***Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı***

Makalenin yayın süreçlerinde Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi'nin "*Etik Kurallara Uygunluk*" başlığı altında belirtilen esaslara uygun olarak hareket edilmiştir. Çalışmanın araştırma kısmında etik kurul izni gerektirecek bir husus bulunmamaktadır.

#### ***Araştırmacıların Katkı Beyanı***

Tek yazarlı ele alınan makale yazar tarafından üretilmiştir.

#### ***Çıkar Çatışması Beyanı***

Makalede yazar tarafından beyan edilmiş herhangi bir olası çıkar çatışması bulunmamaktadır.

## KAYNAKÇA

- Adamson, F. B. (2001). Democratization and the Domestic Sources of Foreign Policy: Turkey in the 1974 Cyprus Crisis, *Political Science Quarterly*, 116(2), 277-303.
- Akkaya, B. (2012). Türkiye’nin NATO Üyeliği ve Kore Savaşı, *Akademik Bakış Dergisi*, 28, 1-20.
- Bağcı, H. (2007). *Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar*, Ankara: ODTÜ Gelişme Vakfı Yayınları.
- Bakir, A. (2021). US Sanctions on Turkey’s Defense Industry Might Backfire, Here is Why! <https://cesran.org/us-sanctions-on-turkeys-defense-industry-might-backfire-here-is-why.html> (28.12.2022).
- BBC News (2005). Should Iran be allowed Nuclear Power? [http://news.bbc.co.uk/2/hi/talking\\_point/4257436.stm](http://news.bbc.co.uk/2/hi/talking_point/4257436.stm) (10.12.2022).
- BBC News (2015). Turkey’s Downing of Russian Warplane-What We know, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-34912581> (26.12.2022).
- Bekdil, B. (2014). Turkey-based NATO Radar’s Israel Protection in Question, <https://www.hurriyet-dailynews.com/turkey-based-nato-radars-israel-protection-in-question-69424?ysclid=l4woh6y mti150189108> (19.12.2022).
- Benari, E. (2011). Ahmadinejad Criticizes Turkey over NATO Radar, <https://www.israelnational-news.com/news/148500> (21.12.2022).
- Birsel, H. (2012). Başlangıçtan Günümüze NATO Sorunsalı “Madalyonun İki Yüzü”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2012(25), 109-124.
- Bölükbaşı, S. (1993). The Johnson Letter Revisited, *Middle Eastern Studies*, 29(3), 505-525.
- Bulut, S. (2008). Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I. ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası, *Atatürk Yolu Dergisi*, 11(41), 35-61.
- Butler D. ve Dolan D. (2016). Turkey’s Erdogan says U.S. sent Weapons to Kurdish Fighters in Syria, <https://www.reuters.com/article/idCAKCN 11T0G4> (27.12.2022).
- Camp, G. D. (1980). Greek-Turkish Conflict over Cyprus, *Political Science Quarterly*, 95(1), 43-70.
- Collins, B. J. (2011). NATO: A Guide to The Issues. ABC-CLIO, LLC.
- Criss, N. B. (1997). Strategic Nuclear Missiles in Turkey: The Jupiter Affair, 1959-1963, *The Journal of Strategic Studies*, 20(3), 97-122.
- Çakır, O. D. ve Chasnouski, M. E. (2020). Turkey in NATO: An Extraordinary Position, *Journal of the Belarusian State University International Relations*, 2, 62-70.
- Demir, I. (2020). Transformation of The Turkish Defense Industry, *Insight Turkey*, 22(3), 17-40.
- Demirci, M. C. (2019). Kürecik Radarı NATO Füze Savunma Sisteminin En Önemli Unsuru, <https://tr.euronews.com/2019/12/16/kurecik-radari-turkiyenin-elindeki-stratejik-kozu-mu> (18.12.2022).
- Doğan, N. (2005). NATO’nun Örgütsel Değişimi, 1946-1999: Kuzey Atlantik İttifakından Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütü, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60(03), 69-108.
- Doster, B. (2012). Türkiye’de NATO Karşıtlığının Tarihsel ve Siyasal Kökenleri, *Ortadoğu Analiz*, 4(40), 31-41.
- Duran B. (2018). Türkiye NATO’dan Ayrılmalı mı? <https://www.setav.org/turkiye-natodan-ayrilmali-mi/> (05.12.2022).
- Ecevit, B. (1978). Turkey’s Security Policies, *Survival*, 20(5), 203-208.

- Efe, İ. (2019). NATO'ya Üyelik Sürecinde Türkiye-ABD İlişkileri ve Türk Kamuoyundaki Akisleri, *History Studies*, 11(2), 601-619.
- Emmott R., Siebold S. ve Stewart P. (2015). Turkey urges NATO to keep up Its Patriot Defenses, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-nato-idUSKCN0S20HJ20151008> (26.12.2022).
- Erdurmaz, A. S. (2017). NATO Ballistic Missile Defence Systems and Turkey, <https://foreignpolicy.org.tr/nato-ballistic-missile-defence-systems-and-turkey/> (18.12.2022).
- Ereker, F. A. (2019). Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü-NATO, *Güvenlik Yazıları Serisi*, 28, 1-9.
- Erkmen, A. (2020). Türkiye'nin NATO Üyeliği ve Üyeliğin TBMM'de Kabulü, *Kahramanmaraş Süüçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 1024-1049.
- Fahir, A. (2014). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Forster, A. ve Wallace, W. (2001). What is NATO for? *Survival*, 43(4), 107-122.
- Gül, M. (2015). Kuruluşundan 21. Yüzyıla: 1990'larda NATO'da Devamlılık ve Dönüşüm, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 10(1), 247-265.
- Hafezi, P. (2011). Iran warns over NATO's Anti-Missile Radar in Turkey, <https://www.reuters.com/article/oukwd-uk-iran-turkey-radar-idAFTRE7851IV20110906> (21.12.2022).
- Hale, W. (2012). *Turkish Foreign Policy since 1774*. Routledge.
- Karaoğlu, A. L. (2014). NATO'nun Dönüşümü, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 10(40), 2-38.
- Kibaroglu, M. (2017). Türkiye-NATO İlişkileri, *SETA Analiz*, No. 195.
- Kibaroglu, M. (2019). NATO'nun 70 Yılı'nın Bir Muhasebesi: Nereden, Nereye? *The Strategist*, 21, 31-39.
- Kireççi, M. A. (2022). 73. Kuruluş Yılı Dönümünde NATO, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/73-kurulus-yil-donumunde-nato/2554437> (06.11.2022).
- Larrabee, F. S. (2008). *Turkey as a US Security Partner*, Vol. 694, Rand Corporation.
- LBJ Library (2019). Letter, Lyndon Johnson to Ismet Inonu, 6/5/64, *Turkey-Presidential Correspondence*, Box Number 54.
- Macias, A. (2020). U.S. Sanctions Turkey over purchase of Russian S-400 Missile System, <https://www.cnbc.com/2020/12/14/us-sanctions-turkey-over-russian-s400.html> (27.12.2022).
- Molla, A. (2009). Soğuk Savaş Sonrası Körfez Krizleri ve Türkiye-ABD-NATO İlişkileri, *Journal of Management and Economics Research*, 7(11), 29-45.
- NATO (2016). *Augmentation of Turkey's Air Defence*, Fact Sheet, NATO Press.
- NTV (2022). Bahçeli: NATO'dan ayrılmak bile tercih olarak gündeme alınmalı, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/bahcelinatodan-ayrilmak-bile-tercih-olarak-gundeme-alinmal, v--iN0aLAUeOa p8HMA24dw> (05.12.2022).
- Oğuzlu, T. (2012). NATO'nun Dönüşümü ve Geleceği, *Middle Eastern Analysis/Ortadoğu Analiz*, 4(40), 8-18.
- Öniş, Z. (2011). Multiple Faces of The "New" Turkish Foreign Policy: Underlying Dynamics and A Critique, *Insight Turkey*, 13(1), 47-65.
- Özlük, E. ve Özlük D. (2014). NATO'yu Anlamak: Dönüşümü, Yeni Kimlikleri ve Uyum Süreçleri, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31, 209-225.
- Petkova, M. (2020). What has Russia gained from Five Years of fighting in Syria? <https://www.aljazeera.com/features/2020/10/1/what-has-russia-gained-from-five-years-of-fighting-in-syria> (25.12.2022).

- Purtaş, F. (2005). Soğuk Savaş Sonrası NATO’nun Dönüşümü ve Genişlemesi Çerçevesinde Türk Amerikan Askerî İlişkileri, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 1(2), 7-30.
- Sarıncı, Y. (1988). *Türkiye’nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO’ya Girişi (1939-1952)*, 107, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Sarı, A. (2019). Can Turkey be Expelled from NATO? It’s Legally Possible, Whether or not Politically Prudent, <https://www.justsecurity.org/66574/can-turkey-be-expelled-from-nato/> (28.12.2022).
- Sayari, S. (1992). Turkey: The Changing European Security Environment and the Gulf Crisis, *Middle East Journal*, 46(1), 9-21.
- Sloat, A. (2018). *The West’s Turkey Conundrum*, Washington: Brookings Institution.
- Sönmezoğlu, F. (2006). *II. Dünya Savaşı’ndan Günümüze: Türk Dış Politikası*, İstanbul: Der Yayınları.
- Sputniknews (2017). Türkiye, NATO’dan Ayrılmanın Eşiğinde Mi? <https://sputniknews.com.tr/20171120/turkiye-nato-ayrilma-esigi-1031066654.html> (05.12.2022).
- Stewart, P. (2017). U.S. General told Syria’s YPG: You have got to change Your Brand, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-usa-ypg-idUSKBN1A62SS> (27.12.2022).
- Şener, B. (2013). 1963-1964 Kıbrıs Krizi: Türk Dış Politikası Tarihinde Askerî, Siyasal ve Hukuksal Boyutlarıyla Bir Zorlayıcı Diplomasi Uygulaması, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 103(205), 103-136.
- Tellal, E. (2009). SSCB’yle İlişkiler, B. Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, içinde (499-521), 15. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Türkmen, F. (2005). Cyprus 1974 Revisited: Was it Humanitarian Intervention? *Perceptions: Journal of International Affairs*, 10(4), 61-88.
- Türkmen, F. (2010). Anti-Americanism as a Default Ideology of Opposition: Turkey as a Case Study, *Turkish Studies*, 11(3), 329-345.
- Uslu, N. (2003). *The Turkish-American Relationship between 1947 and 2003: The History of a Distinctive Alliance*, Nova Publishers.
- Ülman, A. H. (1967). NATO ve Türkiye, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 22(04), 143-167.
- Ünver Noi, A. (2022). NATO’nun Ukrayna Sınava, <https://fikirturu.com/jeo-strateji/natonun-ukrayna-sinavi/> (10.11.2022).